

ЛЕКЦІЯ №2

Тема: Теорія соціальної структури

План:

1. Структуралістська теорія
2. Інтеракціоністська теорія

У попередніх заняттях ми розглянули основні категорії, за допомогою яких описується соціальна структура. Сьогодні ми розглянемо теорії соціальної структури.

Взагалі термін «структура» почав широко використовуватися у науці лише у 18 ст., коли відбувся перехід від **чуттєвого досвідного пізнання** до **теоретичного узагальнення**. Стосовно людського суспільства даний термін почав використовуватися у 19 ст.

Поняття «**соціальна структура**» було започатковано у теоретичній соціології наприкінці 20-х років ХХ ст. Перша спроба розчленування соціальної структури на позиції, які займають окремі індивіди у суспільстві належить американському антропологу **Ральфу Лінтону**. Він назвав кожен з таких позицій **статусом**. З тих пір терміни «положення», «позиції», «статуси» використовуються як синоніми.

В соціології, як і в будь-якій фундаментальній науці, найбільше суперечок і дискусій розгортається навколо фундаментальних понять. Не винятком стала категорія «**соціальна структура**». При цьому висувалися різні точки зору.

Одними соціологами (і їх було немало), соціальна структура розглядалася як **повторювана модель соціальної поведінки**, котра засвоювалася в процесі соціалізації. Будь-яка повторювана дія з часом перетворюється або у звичку, коли мова йде про окремого індивіда, або перетворюється на інститут. Наприклад, якщо мешканці однієї країни роками звикли ходити правим боком вулиці, а повертатися лівим, то поступово увесь рух транспорту стає правостороннім, уряд приймає інструкції і закони, що

регламентують саме такий рух, а уся інфраструктура суспільства, усі організації та установи враховують дану норму як обов'язкову у своїй діяльності.

Отже, **соціальна структура** в соціології аналізується у тісному зв'язку з поняттями *статусів, соціальних інститутів та соціальних змін*. Саме це ми доводили, розглядаючи основні поняття соціальної структури на семінарі.

В теорії структурації Ентоні Гідденса **структура** розуміється як **набір правил**, котрі є одночасно і результатом, і умовою соціальної дії індивіда. Він в один і той же час і створює правила, і відтворює їх. Соціальні інститути ж при цьому виступають як **соціальні практики**, що існують у часі і просторі.

Таким чином, за Гідденсом, **соціальна структура** – це *механізми підтримання стійких форм соціальної дії, котра спрямовує наступні дії і контролює їх*.

Роберт Миллс розумів **соціальну структуру** як *комбінацію інституціональних порядків, тобто сукупність соціальних інститутів в різних сферах суспільства*.

Для Бернарда і Томпсона **соціальна структура** – це *особливий порядок (будова, розташування) інститутів, які допомагають людям взаємодіяти і облаштовувати сумісну життєдіяльність*.

Пітер Бергер і Томас Лукман, як представники **феноменологічної соціології**, навпаки, вважають, що інститути не мають визначальної ролі у формуванні соціальної структури. Вони вважають, що свій життєвий світ індивід створює сам (конструює) із своїх очікувань, стереотипів, правил, традицій – як павук плете своє павутиння, кажуть вони. Оскільки **соціальні структури** конструюються самою людиною, тільки для неї однієї вони і існують. Отже, вони не матеріальні, більш того не об'єктивні.

Розбіжність поглядів і підходів, які існують в соціології стосовно розуміння **соціальної структури**, скоріш за все відображають не особисті погляди і не стільки прагнення пошуку істини, скільки приналежність

соціолога до того чи іншого наукового напрямку (школи).

Узагальнення наведених точок зору дає підставу розглянути два основних варіанти тлумачення соціальної структури – **структуралістський** та **інтераціоналістський**.

Для *структуралістів* **соціальна структура** об'єктивна, вона існує незалежно від волі, свідомості і поведінки людини, а навпаки цю поведінку визначає.

Для *інтераціоналістів* **соціальна структура** нерозривно пов'язана з поведінкою, більш того, виступає результатом суб'єктивних намірів і дій індивідів.

У межах **структуралістської теорії** виділяють дві значні соціологічні школи: структурно-функціональну (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Мертон) і марксистську (К. Маркс, Ф. Енгельс и др.).

Для представників структурного функціоналізму вихідними «цеглинами» побудови соціальної структури слугують **позиції** – клітинки-ячейки, котрі займають індивіди. Отже структури не пов'язані з конкретними людьми, а утворюють **сукупність позицій участі індивідів у системі**. Заповнення тих чи інших позицій для індивіда означає набуття певного **соціального статусу**.

Для представителей **марксистского подхода**, в том числе и его советской разновидности, **социальная структура** общества создается совокупностью **больших социальных групп людей**, прежде всего **социальных классов**. Отсюда второе название — «**классовая структура общества**». Таким образом, исходными кирпичиками построения социальной структуры общества здесь выступают **реальные группы населения**.

Правда, между этими подходами наблюдаются известные расхождения. Для К. Маркса источником трансформации социальной структуры общества служит характер господствующего способа производства, т.е. экономика и техника. Для Т. Парсонса структура связана с нормами и социальными от-

ношеннями: норми зв'язують соціальні відносини в жорстку конструкцію, яку слід називати соціальною структурою.

Отже, згідно **структуралістської теорії (структурно функціонального підходу) соціальна структура** суспільства – це жорсткий каркас, який скріплює між собою нерухомі ячейки, функцію яких можуть виконувати соціальні статуси, установи, інститути. Позиції, частіше їх називають статусами, є основними структурними елементами, в те що вони виконують – називається функцією.

Представники **структуралістської теорії виходять** з методологічного принципу, що **структура первинна, а індивід – вторинний**. Тобто люди вступають у взаємодію тільки після того, як займуть предписані їм ячейки у соціальній структурі. Так, прикладом може слугувати наступне: вчитель буде виказувати певне відношення до учня тільки тоді, коли він зайняв посаду вчителя, а не раніше.

Структуралістська теорія реалізувалася у класичному менеджменті, який твердить, що спочатку необхідно створити добре сплановану структуру організації, яка виражається в посадовій схемі, системі підпорядкування і взаємодії, а вже потім підбирати персонал.

Навпаки, представники **інтеракціоністської теорії** вважають, що соціальна структура є наслідком взаємодії людей, а не її причиною. Приклад вони наводять такий: певна людина може наставляти, вчити життя, давати пораду, передавати життєвий досвід, вчити мудрості незалежно від того, займає вона посаду вчителя або ні. В буденному житті (життєвому світі) відносини «вчитель – ученик» зустрічаються частіше, аніж предписано шкільним уставом.

Отже, для **символічного інтеракціонізму** соціальна структура формується у повсякденному спілкуванні і взаємодії людей. Як тільки люди перестають взаємодіяти – зникає й соціальна структура.

Вона не є чимось міцним і незалежним від свідомості людей,

достатньо рухома і аморфна.

Важко сказати, яка з двох точок зору є більш правильною. Вони обидві відображають об'єктивну реальність з вірних позицій, але висвітлюють її **різним кутом зору**. Отже, їх слід розглядати за принципом доповнюваності. Обидві підходи необхідні для складання повної картини соціальної реальності.

Не применшуючи значення ні одного з них, тим не менш – за основу розуміння соціальної структури суспільства ми візьмемо структурно-функціональний підхід. Його **переваги** полягають у тому, що він має справу з сучасним суспільством, яке вже має і **готові структури** і складені **інститути**, котрі перетворилися у вагомі фактори соціального життя, і **буквально підкорили волю окремих індивідів**.

Таким чином, посилаючись на викладені вище теоретичні підходи до соціальної структури, що сформувалися у світовій соціології, можна надати наступне визначення:

В *широкому* **смислі** **соціальна структура** – це форма або модель соціальних відносин в групах, причому не уточняється, групах людей чи соціальних тварин.

У *вузькому* **значенні** **соціальна структура** відноситься тільки до людей.

Багатоаспектність соціальної структури проявляється у тому, що вона може розглядатися у трьох планах:

- **функціональному** (як впорядкована сукупність сфер суспільної діяльності, соціальних інститутів та інших форм суспільного життя);
- **організаційному** (як сукупність зав'язків, що утворюють різні типи соціальних груп, одиницями аналізу при цьому є колективи, організації та їх структурні елементи);
- **як система орієнтації соціальних дій** (одиниці аналізу – це **цілі і засоби** , **мотиви, стимули, норми, зразки, програми і підпрограми соціальної дії**).

Структуралізм носить антипсихологічний, **об'єктивістський характер**, оскільки прагне пояснити поведінку індивіда або групи з точки зору їх місця в соціальній структурі. З цим же пов'язана інша його особливість – **визнання детермінуючої ролі соціальної структури** по відношенню до елементів, що її складають. Одним з провідних представників структурного функціоналізму Р. Мертон вважав, що у формуванні соціальної структури вирішальну роль **відіграє нерівність і багатство**. Нерівність формує ієрархію соціальних страт, які і утворюють класову структуру. Тому соціальна структура може розглядатися як **структура влади**, де вирішальні позиції займає клас власників, якому вдалося інституціоналізувати у закони, які керують поведінкою усіх членів суспільства, свої власні інтереси.

Таким чином, дві соціальні перспективи – структуралістська та інтеракціоністська – розглядають соціальну структуру суспільства неоднаково. Для **структурного функціоналізму** соціальна структура суспільства існує незалежно від волі і свідомості індивідів, як дещо застигле, стійке. **Інтеракціоністи** вважають, що соціальна взаємодія, відповідно і соціальна структура твориться. Взаємодія – це творчий акт людей, проекція їх цінностей, вірувань, звичок, емоцій, значень. Тканина соціальної взаємодії (**соціальна структура**) кожного разу створюється наново, і та, що існує зараз, не буде існувати завтра. Єдине, що в ній є стійким – це способи її утворення, алгоритми взаємодії, або **соціальні практики**.